

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ

А. В. Кириченко, кандидат економічних наук

Визначено роль і місце бюджетно-податкового механізму в системі фінансового механізму. Охарактеризовано структурні елементи бюджетно-податкового механізму. Узагальнено методичні підходи до оцінки бюджетно-податкового механізму.

Бюджетно-податковий механізм, бюджетно-податкові (фіскальні) важелі, ефективність, методи оцінки ефективності.

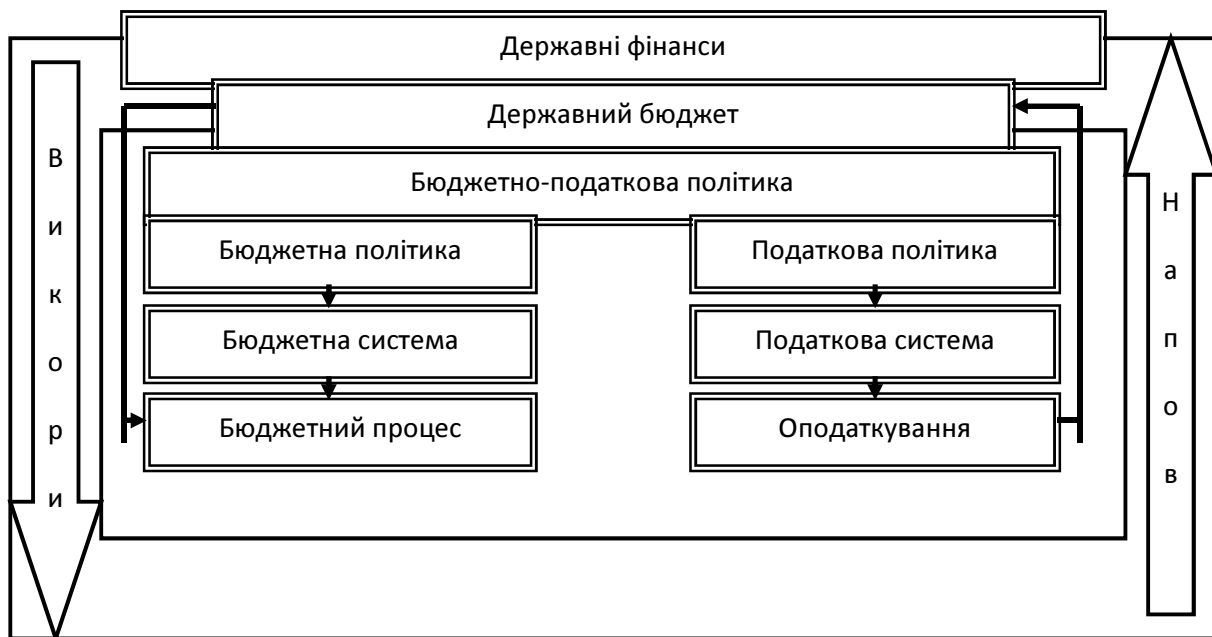
Питання формування бюджетно-податкового механізму залишається актуальним і нині, особливо виходячи з необхідності підвищення ефективності податкової підтримки та використання бюджетних коштів. Ефективний бюджетно-податковий механізм забезпечує процес соціально-економічного розвитку держави, але при визначенні ефективності виникають певні труднощі. Для їх подолання необхідно розробити методичні підходи оцінювання ефективності бюджетно-податкового механізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми бюджетно-податкового механізму на сьогодні достатньо широко висвітлені такими науковцями, як Є. С. Гордієнко, В. О. Григоренко, Г. С. Мельничук, В. І. Тарангул, Л. Л. Тарангул та інші. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених цій темі, потребують поглибленого дослідження структурні елементи бюджетно-податкового механізму та методичні підходи до його оцінки.

Мета дослідження – висвітлення теоретичних засад формування бюджетно-податкового механізму та узагальнення методичних підходів до його оцінки.

Виклад основного матеріалу. Визначення місця та ролі бюджетно-податкового механізму у межах фінансового механізму регулювання соціально-економічного розвитку є важливим завданням для подальшого вдосконалення його конкретних форм і методів (рис. 1).

Бюджетно-податковий механізм є сукупністю відносин між органами влади різних рівнів, що виникають у результаті дії держави на економічний розвиток. Він охоплює: формування доходів державного бюджету, здійснення витрат загальнодержавних коштів, міжбюджетні відносини й управління всіма вищеназваними процесами. Таким чином, ефективність бюджетно-податкового механізму визначається ступенем взаємодії всіх підсистем, всіх елементів [8, с. 190]. Бюджетно-податковий механізм складається з методів, важелів та інструментів, законодавчого та інформаційного забезпечення (рис. 2).

Фінансовий механізм

Рис. 1. Місце і роль бюджетно-податкового механізму у системі фінансового*

*Джерело: побудовано за [7, с. 79].

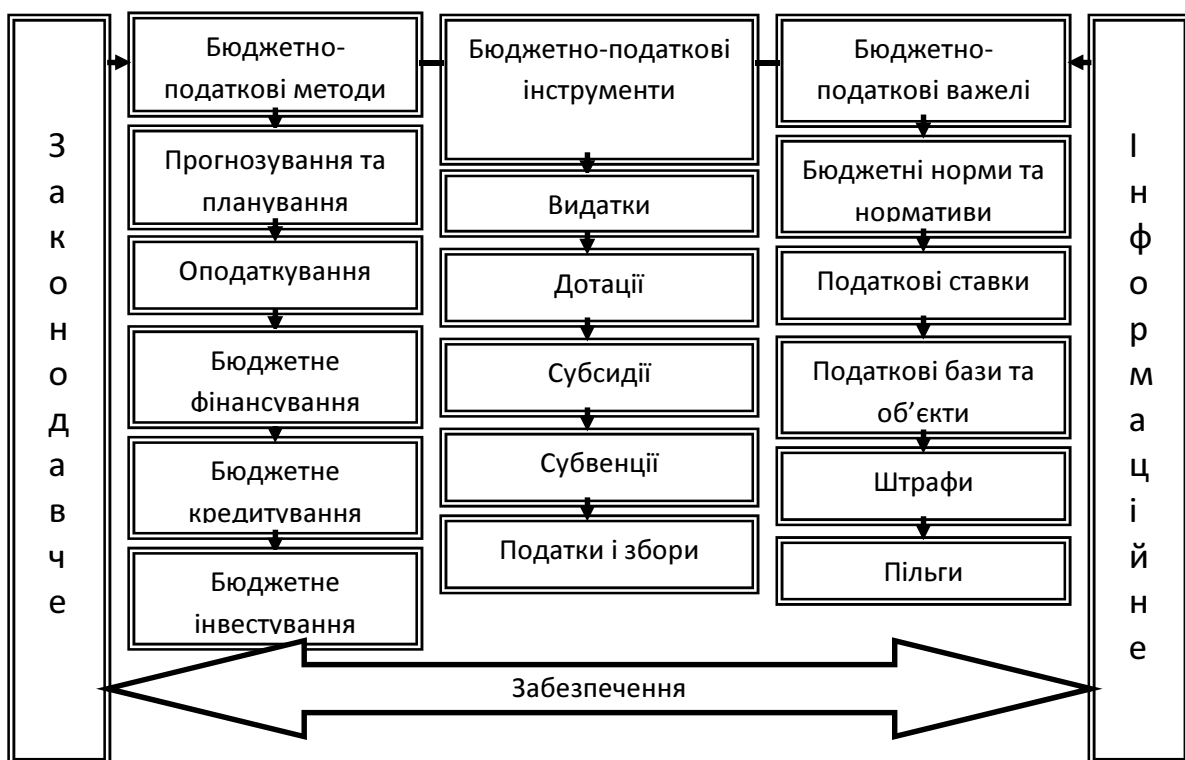

Рис. 2. Структурні елементи бюджетно-податкового механізму*

*Джерело: побудовано за [3; 5, с. 157].

Бюджетно-податкові методи являють собою засоби впливу фінансових відносин на бюджетно-податкову політику. Засобом дії бюджетно-податкового механізму є її інструменти та важелі, а саме: доходна частина бюджету, загальнодержавні та місцеві податки і збори, трансферти, видаткова частина бюджету, стимули (податкові пільги, бюджетні кредити, податкові канікули, відстрочки зі сплати податків тощо) та санкції (за порушення податкового законодавства, нецільове використання бюджетних коштів, пені за несвоєчасну сплату платежів, відміна наданих пільг тощо) [2, с. 13–14].

Законодавче забезпечення функціонування механізму включає законодавчі акти, постанови, накази та інші правові документи органів управління. Залучення юридичних норм дає змогу встановити єдині правила організації фінансових зв'язків, захистити економічні інтереси суспільства, проводити єдину політику в сфері фінансів, забезпечити фінансову дисципліну. А інформаційне забезпечення складається з різного типу статистичної, економічної та іншої інформації [2, с. 14].

Розглянемо конкретно бюджетно-податкові важелі. Бюджет є двостороннім фінансовим планом зі стороною доходів (що включає податкові важелі) та стороною видатків (що включає бюджетні важелі стимулювання економіки). Система публічних фінансів є тим розподільчим механізмом, що «погіршує» стан одних економічних агентів через сплату податків та інших обов'язкових платежів, та «покрощує» стан інших через бюджетні трансферти й фінансування. Однак тут постає проблема критерію оптимальності: необхідно з'ясувати відносно чого система є ефективною чи неефективною. Назвати таку систему ефективною навряд чи можна, оскільки критерії ефективності Парето їй властиві.

По-іншому постає проблема, коли нам необхідно максимізувати або мінімізувати певний показник, тоді ми повинні відповісти на запитання, якими є параметри ефективної перерозподільчої системи за оптимального цільового критерію. З введенням поняття цільового критерію виникає ще ряд запитань. По-перше, щодо якого критерію система повинна бути ефективною? Таким критерієм можна розглядати ВВП, рівень виробництва, рівень зайнятості тощо. Питання полягає в тому, чи дійсно ці показники відображують рівень покращення стану кожного індивіда. Іншою проблемою є мультикритеріальність, наприклад, можна знайти параметри системи розподілу за максимального рівня зайнятості, але якщо критерієм для оптимізації ми візьмемо інфляцію, отримані раніше параметри не будуть спрацьовувати. Відбувається це через те, що оптимізовані критерії, крім того, що зазнають різного впливу розподільчої системи, також впливають один на одного [1, с. 301].

При оцінці ефективності бюджетно-податкового механізму необхідно враховувати такі вимоги: до складу показників оцінки мають включатися тільки ті, щодо яких є достовірні статистичні дані; процедури алгоритму мають бути зручні та доступні для використання всіма потенційними користувачами. Отже, комплекс методів і моделей, повинен мати оптимальну складність: надмірна простота моделей не дозволить домогтися достатньої адекватності оцінювання, а надмірна складність може утруднити впровадження комплексу в практику роботи зацікавлених установ і організацій [4, 6].

В Україні для оцінки ефективності бюджетно-податкового механізму найчастіше використовують такі показники [8, с. 186–187; 2, с. 18]: рівень виконання доходів державного та місцевих бюджетів, відсотків до затверджених річних показників; темп зростання (зменшення) доходів державного та місцевих бюджетів (без трансфертів), відсотків до відповідного періоду попереднього року; обсяг податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів у розрахунку на одиницю населення, грн.; темп зростання (зменшення) податкового боргу за податковими зобов'язаннями платників (без пені) до зведеного бюджету, відсотків до початку року; обсяг податкового потенціалу та податкового навантаження; обсягів трансфертів на душу населення; коефіцієнт еластичності податкових надходжень; співвідношення обсягу реалізованої продукції та прибутку від звичайної діяльності до оподаткування і бюджетно-податкової підтримки галузі у динаміці; співвідношення вартості реалізованої продукції і суми бюджетно-податкової підтримки; співвідношення бюджетно-податкової підтримки до прибутку від звичайної діяльності до оподаткування та обсягів реалізованої продукції; сума бюджетно-податкової підтримки у розрахунку на одного штатного працівника галузі (господарства); співвідношення суми бюджетно-податкової підтримки та інвестицій в основний капітал; співвідношення суми чистого прибутку після вирахування податків до загального обсягу інвестицій в основний капітал; компенсаційне заміщення бюджетно-податкової підтримки та чистого прибутку підприємств (як відношення бюджетно-податкової підтримки та чистого прибутку галузі (підприємства) до обсягу інвестицій та інновацій).

Отже, аналіз методичних підходів до оцінки ефективності бюджетно-податкового механізму дає змогу стверджувати, що помітним є зростання складності обчислювальних процедур, оскільки щоразу, розробники методик збільшують кількість показників, маючи на меті підвищення інформативності, але не використовують зведених індикаторів, які комплексно відображують ендогенні та екзогенні фактори економічного розвитку, що обмежує можливості оцінювання й аналізу реального стану соціально-економічного розвитку з метою визначення оптимального набору фінансових інструментів стимулювання цього розвитку [8, с. 187].

Варто наголосити на методах оцінки ефективності бюджетно-податкового механізму, який переважно базується на вимірюванні фіскальних мультиплікаторів у більш або менш спрощеній формі. У різних варіаціях і специфікаціях підходи до подібних оцінок можна поділити на три види: аналіз вигід і втрат (benefit-cost analysis), аналіз на базі векторно-авторегресійних моделей (VAR, SVAR) і динамічних моделей загальної рівноваги (dynamic general equilibrium models). Змінними, що позначають бюджетно-податкові важелі зазвичай є податкові надходження, обсяг бюджетних видатків, обсяг дефіцитного фінансування економіки тощо.

Під час аналізу вигід і втрат від дії фіскальних важелів необхідно враховувати не тільки позитивний вплив на цільовий показник, але й негативні ефекти. Алгоритм урахування ефектів буде залежати від джерел

фінансування фіскальних заходів підтримки економіки та конкретних напрямів такої підтримки [1, с. 302].

Для виявлення комплексного впливу макроекономічних змінних на цільові показники та врахування їх взаємного впливу часто використовується економетричний інструментарій. Мається на увазі побудова систем рівнянь, які описують економічні процеси. Після оцінки параметрів рівнянь можна зробити висновки про величину мультиплікаторів, напрям і характер впливу фіскальних змінних. З метою проведення подібних розрахунків, можна побудувати системи одночасних рівнянь або ж різні динамічні системи – векторно-авторегресійні рівняння (VAR) та їх структурну модифікацію (SVAR), векторні рівняння коректування похибками (VECM) тощо. Проте необхідно зазначити, що підхід на основі систем одночасних рівнянь не набув поширення через складні проблеми з ідентифікацією рівнянь, ендогенністю змінних, труднощами у пошуку інструментальних змінних [1, с. 304].

Останнім із підходів до оцінки ефектів і, відповідно, ефективності фіскальної політики, є побудова й використання структурних макроекономічних моделей. У таких моделях статистичні дані використовуються для розрахунку певних фундаментальних параметрів економіки, характер зв'язків між цими параметрами та іншими змінними задається структурою рівнянь, що формують цілісну систему. Потім ця система використовується для симулювання сценаріїв, у яких присутній імпульс фіскальної політики. Ці моделі намагаються охопити весь економічний процес, що відбувається на їх великих масштабах. Численні зв'язки в цих моделях є зафіксованими й установленими відповідно до певних економічних теорій та поглядів, яких дотримуються дослідники, що їх будують або використовують. Велика частка подібних методів є динамічними стохастичними моделями загальної рівноваги (DSGE) [1, с. 308].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Формування ефективного бюджетно-податкового механізму потребує подальшого ґрунтовного наукового дослідження у тісному взаємозв'язку та взаємозалежності бюджетних і податкових важелів впливу (особливостей їх застосування, переваг та недоліків, економічних і соціальних наслідків від їх впровадження з метою подальших розробок на перспективу). Це забезпечить відповідність змісту його елементів вимогам фінансової політики відповідного періоду, що сприятиме найповнішій реалізації її мети та завдань.

Список літератури

1. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України : монографія / за заг. ред. Л. Л. Тарангул. – Ірпінь, 2012. – 515 с.
2. Гордієнко Є. С. Особливості формування бюджетно-податкового механізму розвитку фінансової бази регіону / Є. С. Гордієнко // Науковий вісник «Фінанси, банки, інвестиції». – 2013. – № 5. – С. 13–20.
3. Григоренко В. О. Теоретичні основи бюджетно-податкового регулювання процесу формування фінансового потенціалу території / В. О. Григоренко //

Ефективна економіка. – 2013. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1807>

4. Заставний Ф. Д. Проблеми депресивності в Україні (соціально-економічної, екологічної, демографічної) : монографія / Ф. Д. Заставний. – Л. : ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 348 с.

5. Мельничук Г. С. Теоретичні основи бюджетно-податкового механізму захисту вітчизняних товаровиробників / Г. С. Мельничук // Наукові праці НДФІ : зб. наук. праць. – 2010. – № 2 (51). – С. 149–158.

6. Методологія комплексної оцінки рівня соціально-економічного розвитку області та її адміністративно-територіальних одиниць : монографія / Л. М. Зайцева [та ін.]. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2003. – 132 с.

7. Тарангул В. І. Бюджетно-податковий механізм у системі фінансового стимулювання розвитку регіонів / В. І. Тарангул // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України (економіка, право). – 2012. – № 4 (59). – С. 74–81.

8. Тарангул В. Методологічні основи аналізу бюджетно-податкового механізму забезпечення регіонального розвитку в Україні / В. І. Тарангул // Торгівля і ринок України : темат. зб. наук. праць з проблем торгівлі і громад. харчування. – 2012. – № 34. – 553 с. – С. 181–192.

Определены роль и место бюджетно-налогового механизма в системе финансового механизма. Охарактеризованы структурные элементы бюджетно-налогового механизма. Обобщены методические подходы к оценке бюджетно-налогового механизма.

Бюджетно-налоговый механизм, бюджетно-налоговые (фискальные) рычаги, эффективность, методы оценки эффективности.

The article defined the role and place of fiscal mechanism in the financial mechanism, characterized structural elements fiscal mechanism, generalized methodological approaches to assessing fiscal mechanism.

Fiscal mechanism, budget and tax (fiscal) leverage, efficiency, effectiveness evaluation methods.

УДК 332.025:338.43.01/02.075.8

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРОВИРОБНИКІВ УКРАЇНИ

С. А. Власюк, кандидат економічних наук*
Уманський національний університет садівництва

Докорінна зміна національної економіки, зумовлена переходом до ринкових умов господарювання, призвела до зростання ролі фінансуван-